

ЕКЗИСТЕНЦІАЛ ЩАСТЯ В ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА

У статті розглядається творчість Всеволода Нестайка, здійснено спробу художньо осмислити проблему щастя у творах для дітей. З'ясовано, що дитячий світ апіорі щасливий, до того ж світ той кидає світло людського щастя на все подальше життя людини.

Ключові слова: щастя, дитинство, художній світ, життєдіяльність, духовність.

«О Господи! Так ясно починалось!»

В.Стус

Дитинство – воістину благословенний матеріал для рефлексій з приводу однієї з найзвичайніших (можливо, найзвичніших), і водночас однієї з найзагадковіших іпостасей нашої екзистенції – щастя. Йдеться про унікальну можливість поглянути на «предмет» у чистому вигляді, оскільки істинне щастя, як це не парадоксально звучить, доступне тим, хто не надбав ще нічого – дітям. Не надбав як у негативному (намул житейський прожитих років), так і позитивному (всілякі блага з матеріальними включно, що, як не крути, захламляють і захмарюють ту ясність, про яку нам говорить Василь Стус).

Тільки дитина вміє так щиро й безпосередньо, без тіні лукавства і заздрощів, проживати довкілля з усіма його «героями і ситуаціями».

Беручи до уваги великі прозріння великих філософів, того ж К'єркегора, наприклад, який вважав, що щастя – убоге, таємниця життя – в стражданні, велич – в стражданні, все ж виходимо на наші національні першоджерела, близькі нам за духом й ментально.

Григорій Савич Сковорода, мабуть, тому й великий, що, як філософ, точно визначився з основним предметом свого наукового інтересу. Формулу щастя він написав геніально, по-дитячому просто: перша позиція – «пізнай себе», реалізація якої обіцяє «душевний мир і спокій», і друга – ідея «сродної праці», що дарує нам радість і насолоду від праці, навіть якщо вона, та праця, «каторжна».

Отаким парадокс, десь на рівні простодушної і наївної дитячої геніальності.

Мета нашої розвідки – проаналізувати найбільш характерні епізоди дитячого світу прози Всеволода Нестайка, аби переконатись в наступному: дитячий світ апіорі щасливий, до того ж світ той кидає світло людського щастя на все подальше життя людини, і друге – ідея «сродної праці», на якій будував свою теорію щастя наш славетний філософ – родом з дитинства.

Для реалізації поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- реконструювати логіку осмислення Сковородою феномену щастя; чи можливе було «втручання» у ту логіку дитячого досвіду?
- якої концепції дотримується письменник, художньо трактуючи проблему щастя у творах для дітей?

З першим криком, з першим рухом дитина вже на шляху до себе, вона на дистанції, яку ми називаємо життям. Звісно, дитина сама про це ще нічого не знає, все у мороці підсвідомого, але той перший крик, перші рухи є знаками обживання нового світу. Чи здогадується про виняткову важливість цих перших заяв про себе мати дитини? Мабуть що ні. Її почуття, емоції і думки не такі вже й далекосяжні, – з неї досить любові, якою той крик і рух увінчуються. Йдеться ж, між тим, про зародковий стан фундаментальної родової властивості людини, яку називають діяльність – джерело всіх її майбутніх досягнень, у тім числі й того одіозного стану, який нас цікавить – щастя.

Слід звернути увагу на те, з якою насолодою дитина «виконує» свої, здавалося б, хаотичні рухи! Чи не тут наш філософ помітив і взяв той дорогоцінний матеріал для своїх узагальнень: «Солодкі тоді труд, терпіння тіла й навіть смерть, коли душа, володарка людини, насолоджується спорідненою собі працею» [3, 68]. Природність, насолода від неї, що відповідає душевній забезпеченості всякої справи – ось ключ розуміння отієї спорідненості – сродності праці. Отже, пізнати себе – це пізнати свою природу, душевну свою конституцію.

Дитині ж і пізнавати не треба, допоки вона у повній згоді з собою.

Соціум мало зважає на таку «притензійність дитячу», він ловить, ловить і часто досить успішно. Не вловлює тих, хто має світлу душу й високий розум, що у практичній площині виступає як сила і воля і вибирає «життя всупереч», якщо йому неприємне «життя завдяки».

Але то вже в дорослому віці, діти ж, як правило, умудряються оминати хитромудро розкинуті сіті, залишаючись, як за стіною, у своєму дитячому світі. Той світ часто здається наївним, подекуди навіть смішним, але то він лише здається таким. Насправді ж дитячий світ унікальний: тотально цілісний, природний, не зіпсований ще «генетично-модифікованими» стосунками дорослих, до того ж він дуже щирий, кришталево чистий і прозорий.

Цікавим у цьому зв'язку видається нам епізод з роману Вс. Нестайка «Тореадори з Васюківки», де йдеться про те, як герої роману, Ява і Павлуша, міркують про вибір професії. Адже професія, справа життя, – то суттєва складова головного проекту людини, що називається щастям.

Приємно вражені діями «молоденького симпатичного міліціонера», хлопці розговорились:
«Ява... сказав:

– Ти знаєш, Павлушо, а все ж нема в світі лучче, як бути міліціонером. По-перше, благородно! Борешся з усілякими злодіями, бандитами та хуліганями. По-друге, усі тебе поважають, а коли і треба, й бояться. По-третє, цікаво. Не життя, а суцільне тобі кіно пригодницьке. Я, мабуть, таки стану міліціонером. А ти?

– А я льотчиком, – впевнено сказав я. – Ти ж знаєш!..

– Як хочеш, – сказав Ява і зітхнув.

Ява міняв професії, як циган коні. Сьогодні він моряк, капітан далекого плавання. Завтра він геолог. Післязавтра директор кондфабрики («по три кілограми барбарису на день можна їсти»). Тоді футболіст київського «Динамо». Тоді художник. Тоді звіролов, що ловить для дрисерувальників хижих тигрів, барсів та ягуарів. А сьогодні, бачте, міліціонер» [2, 197-198].

Під серпанком гумору тут ховаються дуже важливі питання, але дослухаємо Павлушу, якому чомусь здається, що його точка зору на майбутню професію більш виважена і від Явиної кардинально відрізняється.

«Я ж – ні. Я як ото вирішив ще в першому класі, що буду льотчиком, так досі держусь, не схибив. Навіть дід Салимон сказав недавно: «Ти диви, яке вперте!.. Та'ть-таки, буде льотчиком цей слинько, хай би його муха вбрикнула!»

Хіба що іноді я не витримую і ненадовго пристаю до Яви – за компанію. Та й то тільки на таку комбінацію, щоб лишатися льотчиком. Я вже був і морський льотчик, і льотчик-футболіст, і льотчик-художник, і льотчик-звіролов, і льотчик-геолог, і навіть льотчик на кондфабриці, що возить літаком барбарис.

Але цього разу я від комбінації утримався, бо не уявляв собі льотчика-міліціонера – кого ж ти в повітрі затримуватимеш і штрафуватимеш! Черногузів хіба!» [2, 198].

Як уже зазначалося, епізод можна легко списати по відомству гумору, але тоді не помітимо головного. По-перше, хлопці гранично щирі. Вони дійсно не проти бути і тим, і другим, і третім... То говорить у них надлишок чисто природних сил, притаманих дитинству, – одна з дуже суттєвих ознак відчуття щастя, а ще – природна готовність прожити різні і багато життів. Тут не стільки первозданна нерозтраченість, скільки тотальна універсальність дитячого духовного організму.

Іншого разу дітям пощастило в одній із таких професій (в кіноакторах) трохи побути. Нагода виняткова, хлопцям сподобалось, навіть більше: «Ми відчули себе урочисто...» [2, 324]. Письменник будує сцену за всіма правилами кінематографії, майстерно дозує різні плани, уважний до зміни акцентів. Кількома штрихами дає образ славетної кіностудії. «Пройшовши трохи, ми побачили ліворуч біле погруддя лобатого мужнього чоловіка. Нам здалося, що той чоловік з крилами і схожий на якогось гордого білого птаха. То був Олександр Довженко, письменник і режисер, ім'я якого носила Київська кіностудія» [2, 324-325]. Хлопці ж, однак, зразу ж відчули магічний вплив цієї творчої особистості («з крилами і схожий на якогось гордого білого птаха»). Атмосфера мистецтва, атмосфера врочистості, що у підсумку дає відчуття справжнього свята не просто справила враження, а взяла хлопців у обійми як своїх рідних і вже після кількох дещо кумедних проб вони почувалися тут своїми, справжніми акторами.

Дитинство обеззброює і бере у полон своєю якоюсь абсолютною довірливістю до світу, довірливістю швидше інтуїтивно-підсвідомою, ніж прагматично-усвідомленою, незабгнено-безмежною вірою (це суціль релігійна, у якомусь фантастичному розумінні слова, людина) у вивищуючі зразки. Дитинство задає безапеляційний вектор на позитив, закладаючи підвалини відваги і мужності, почуття обов'язку і відповідальності, перш за все перед собою, у передчуті ще досить туманних, але конче великих, навіть грандіозних, завдань і звершень. Тут кермує сама природа, сказати б, біологічна природа виду.

Цікаво прокоментувати у цьому світлі епізод з миттям посуду та каструлями («Цей дивний Ромчик Лещенко»). Оповідач щиро дивується: «Якщо ви скажете, що найбільша для вас у житті радість – мити посуд, особливо жирні каструлі, що ви ладні у будь-яку мить поміняти гру у футбол, у класики, у що завгодно на миття посуду, щоб тільки пошкрябати пригоріле дно, – я вам, вибачте, не повірю.

Не можу я повірити, що нормальна здорова весела людина може щиро захоплюватися такою, м'яко кажучи, незахоплюючою справою.

І ніколи не думав я, що існують на землі такі люди» [1, 105].

Як з'ясувалося, такі є – це однокласник Ромчик Лещенко, здавалося б, звичайний нормальний хлопець.

П'ятий «А» щиро засумнівався у звичайності свого однокласника, а після побаченого за парканом, де мало розпочатися будівництво, засумнівався ще дужче: Ромчик схопив величезну каменюку і переніс її на інше місце. Перевівши подих, потяг назад, туди, де взяв: «Це була дурна, безглузда, непотрібна робота. І робив її Ромчик важко, над силу. Для чого? [1, 108].

Відповідь прийшла несподівано, напередодні Дня Перемоги під час зустрічі з героєм війни гвардії капітаном у відставці Юрієм Сергійовичем Гавриленком. Про героїзм почесного гостя красномовно свідчили сліди війни на його обличчі і тілі: «права щока біля вуха була пошрамована червоними товстими рубцями», «шия пошрамована теж». Промовисті деталі, що й казати, аби розпалити уяву юних учасників зустрічі. Наратор лаконічно підсумував: «І те, що він зробив, міг зробити тільки Герой. *Звичайній людині* таке було не під силу [1, 110].

Ключова фраза «*звичайна/незвичайна людина*» несподівано стає тим місточком, яким уже поспішає до дітей відповідь на питання про *звичайність/незвичайність* їх однокласника Ромчика Лещенка.

Відповідаючи на питання «як зміг?..», гість таємниче веде з глибокого тилу, діти одразу й не втямили:

«– Хтозна... Я думаю, в цьому винні... каструлі.

Всі здивовано Perezирнулися [1, 111].

І тут старий вояка, Герой почав розгортати цілу філософію непростого, але цікавого і повчального свого життя на тему: «Як гартувалася сталь», акцентуючи ті параграфи, що якраз на порі його юної аудиторії. Педагогічне чуття гостя виявилось бездоганим.

«– Розумієте, – повів гість, – Був у мене дід... Я його питав: «Діду, ну поясніть... ну як це люди стають героями? Як?» І він мені сказав: Як хочеш, Юрко, стати людиною, чогось у житті досягти, навчись, синку, робити те, чого робити не хочеться... Бо робити те, що приємно, що робиться залюбки, усі вміють. А от те, що важко, неприємно, боляче навіть, вміють далеко не всі. Але саме ті, що вміють, – чогось у житті й досягають. Запам'ятай!»... Я ці дідові слова не раз у житті згадував...» [1, 111].

«Так от після тих дідових слів, повернувшись у Київ, узяв я собі за правило щодня мити посуд. Аж плакав спершу крадькома, так це було мені неприємно. А потім втягнувся, звик. І з'явилась у мене впертись якась, наполегливість у досягненні мети» [1, 111].

Дідусь пригадав ще один епізод зі свого дитинства, саме той, коли він допоміг однокласниці, у якої сталась біда: у бруднющю глибочезну баюру ненароком упала її чорнильниця-невиливайка. Ніхто не наважувався дістати. «А я пересилив і страх свій, і брудливість, роздягся, пірнув і дістав чорнильницю. Ніколи не забуду вдячних очей дівчинки тієї... Отже, думаю, в усьому винні каструлі... Ну й дід, звичайно... – Він знову усміхнувся» [1, 112].

Духовна складова категорії щастя лежить у площині «я-інший». Письменник переконливо показав: самовиховання, самотворення людини не самоціль, а лише умова, за якої може бути досягнуте справжнє щастя. Вершина людського щастя, за В.О.Сухомлинським, у дружбі, братерській солідарності [4, 119]. «Дружба – це сердечна чуйність, здатність розуміти і відчувати емоційний стан іншої людини, переживати радощі і незгоди» [4, 129].

Юні герої Всеволода Нестайка, кожен по-своєму, обов'язково проходять непростий шлях від себе до іншого. Твори письменника тому і користуються великою популярністю і любов'ю свого читача, що художньо стверджуючи думки великого педагога, допомагають відкривати істинний, а саме – духовний сенс людського щастя.

Список використаних джерел

1. Нестайко В. З. Одиниця з обманом: Повісті і оповідання / Всеволод Нестайко. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. – 320с.
2. Нестайко В. З. Тореадори з Васюківки / Всеволод Нестайко. – К.: «А-БА – БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2008. – 543с.
3. Сковорода Г. С. Розмова про істинне щастя / Григорій Сковорода. – Харків: Прапор, 2002. – 280 с.
4. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1966. – 232с.

Summary. In the article is examined creation of Vsevolod Nestayka, an attempt artistically to comprehend the problem of happiness in works for children is carried out. It is found out that child's world is a priori happy, besides that gives up the world light of human happiness on all subsequent life of man.

Key words: *happiness, childhood, artistic world, vital functions, spirituality.*

Отримано: 18.09.2012 р.